

9

Tilintarkastajan ikuisuusongelma – apporttiomaisuuden arvottomuus kirjanpidon ja verotuksen näkökulmasta

Timo Torkkel

Apportit ovat tilintarkastuksen ikuisuusongelma. Ongelma kulminoituu osakeyhtiölain sääntelyyn, jonka perusteella rekisteri-ilmoitukseen on liitettävä tilintarkastajan lausunto apporttiselvityksestä ja siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Apportin arvottomuutta on käsitelty laajasti muun ohessa tilintarkastus-, vahingonkorvaus- ja yhtiöoikeudessa. Kysymystä ei sen sijaan ole käsitelty kirjanpito- ja vero-oikeudessa.

Ratkaisu KKO 2001:36 koski vierasvelkapanttia. Ratkaisun perusteella vierasvelkapantti, siis panttivastuu, on vähennettävä apportin arvosta. Tilintarkastus-, vahingonkorvaus- ja yhtiöoikeudellisesti tämä on vakiintunut kanta. Artikkelissa osoitetaan, että kirjanpito-oikeudessa on meneteltävä vastaavalla tavalla. Panttivastuu vähennetään omaan pääomaan kirjattavan apportin määrästä. Vero-oikeus poikkeaa sanotuista oikeudenaloista: vero-oikeudessa panttivastuuta ei vähennetä apportin arvosta. Vero-oikeudessa panttivastuu vähennetään vasta panttirealisaatiassa.

Avainsanat: tilintarkastus, osakeyhtiö, apportti, panttivastuu

Johdanto

Tilintarkastuslain 1:1:ssä (18.9.2015/1141, TTL) määritellään tilintarkastuslain soveltamisala. Lain soveltamisala määritellään tilintarkastajan tehtävien kautta. Tilintarkastajan tehtävät määritellään TTL 1:1 §:ssä seuraavasti: (1) lakisääteinen kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tilintarkastus (TTL 1:1.1:n 1 kohta), (2) kirjallisen lausunnon tai todistuksen antaminen viranomaiselle tai tuomioistuimelle (TTL 1:1.1:n 2 kohta) ja (3) vapaaehtoiset tarkastukset ja tarkastuslausunnot (TTL 1:1.4).

TTL 1:1.1:n 1 kohdan ja tätä täydentävän TTL 3:1.1:n mukaan tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Kyse on tilintarkastajan ydintehtävästä. Tätä tehtävää kutsutaan usein lakisääteiseksi tilintarkastukseksi (Horsmanheimo ym. 2017, 15 ja 81–95). TTL 1:1.1:n 2 kohdassa ja tätä täydentävässä 3:1.2:ssä säädetään, että jos lainsäädännössä muutoin vaaditaan tilintarkastusta, tilintarkastukseen sovelletaan, mitä tässä laissa säädetään tilikauden tilintarkastuksesta. Lainkohdassa säädetään tilintarkastajan tehtäväksi kirjallisten lausuntojen antaminen viranomaiselle tai tuomioistuimelle muissa laeissa tai asetuksissa säädetyissä tilanteissa. Lainkohta soveltuu myös eräisiin sopimusoikeudellisiin toimeksiantoihin (Horsmanheimo ym. 2017, 17). Tilintarkastajan kirjallisen lausunnon käsite on laaja. Lausuntoja ovat esimerkiksi laskelmat, muistiot ja tarkastusraportit. Olennaista on, että dokumentti on tilintarkastajan laatima ja että se on kirjallinen. Merkitystä ei ole sillä, onko lausunto niin sanotun yleisluonteisen tarkastuksen (*review*) vai muun tilintarkastajan saaman toimeksiannon lopputulos. (Horsmanheimo ym. 2017, 19) Lopulta TTL 1:1.4:ssä säädetään vapaaehtoisista tarkastuksista ja tarkastuslausunnoista (Horsmanheimo ym. 2017, 21–22). TTL 1:1.1 ja 1:1.4:n rajanveto on olennainen muun ohessa tilintarkastajan vastuun kannalta (Horsmanheimo ym. 2017, 17).

Osakeyhtiöoikeudessa apportilla tarkoitetaan osakkeen merkintähinnan maksamista rahan sijasta kokonaan tai osittain muulla omaisuudella. Osakeyhtiölaissa (21.7.2006/624, OYL) säädetään *apporttiperustamisesta* (OYL 2:6) ja apporttia vastaan tapahtuvasta *osakeannista* (OYL 9:12).

- *Apporttiperustaminen*. OYL 2:6.1:n mukaan, jos merkintähinta maksetaan rahan sijasta kokonaan tai osittain muulla omaisuudella (*apporttiomaisuus*), omaisuudella on luovutushetkellä oltava vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Sitoumus työn tai palvelun suorittamiseen ei voi olla apporttiomaisuutta, ja OYL 2:6.2:n mukaan merkintähinnan maksamisesta apporttiomaisuudella on määrättävä perustamissopimuksessa. *Perustamissopimuksessa on lisäksi oltava selvitys, jossa yksilöidään apporttiomaisuus ja sillä suoritettava maksu sekä selvitetään omaisuuden arvostamiseen vaikuttavat seikat ja omaisuuden arvostamisessa noudatettavat menetelmät*. Jos tämän momentin säännöksiä ei ole noudatettu, merkitsijällä on velvollisuus näyttää, että omaisuudella

oli maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Puuttuva määrä on maksettava yhtiölle rahassa.¹

Tilintarkastajan tehtävistä apporttiperustamisessa säädetään OYL 2:8.3 ja 4:ssä. OYL 2:8.3:n 2 kohdan mukaan yhtiö voidaan rekisteröidä, kun rekisteriviranomaiselle on toimitettu yhtiön tilintarkastajien todistus siitä, että tämän lain säännöksiä osakkeiden maksamisesta on noudatettu; jos yhtiössä ei lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan ole velvollisuutta valita tilintarkastajaa, osakkeiden maksamisesta on annettava muu selvitys. Vastaavasti OYL 2:8.4:n mukaan, *jos osake on maksettu apporttiomaisuudella, rekisteri-ilmoitukseen on lisäksi aina liitettävä tilintarkastajan lausunto 6 §:n 2 momentissa tarkoitettusta selvityksestä ja siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle.*

- *Osakeanti.* OYL 9:12.1:n mukaan, jos merkintähinta maksetaan rahan sijasta kokonaan tai osittain muulla omaisuudella (apporttiomaisuus), omaisuudella on luovutushetkellä oltava vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Sitoumus työn tai palvelun suorittamiseen ei voi olla apporttiomaisuutta. Vastaavasti OYL 9:12.2:n mukaan merkintähinnan maksamisesta apporttiomaisuudella on mainittava osakeantipäätöksessä. *Päätöksessä tulee lisäksi olla selvitys, jossa yksilöidään apporttiomaisuus ja sillä suoritettava maksu sekä selvitetään omaisuuden arvostamiseen vaikuttavat seikat ja omaisuuden arvostamisessa noudatetut menetelmät.* Jos tämän momentin säännöksiä ei ole noudatettu, merkitsijällä on velvollisuus näyttää, että omaisuudella oli maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Puuttuva määrä on maksettava yhtiölle rahassa.²

Tilintarkastajan tehtävistä apporttia vastaan tapahtuvassa osakeannissa säädetään OYL 9:14.3 ja 4:ssä. OYL 9:14.3:n mukaan rekisteri-ilmoitukseen on liitettävä yhtiön hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan vakuutus siitä, että osakkeiden antamisessa on noudatettu tämän lain säännöksiä. *Rekisteri-ilmoitukseen on myös liitettävä yhtiön tilintarkastajien todistus siitä, että tämän lain säännöksiä osakkeiden maksamisesta on noudatettu.* Jos yhtiössä ei lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan ole velvollisuutta valita tilintarkastajaa, osakkeiden maksamisesta on liitettävä muu selvitys. Vastaavasti OYL 9:14.4:n mukaan, *jos osake on maksettu apporttiomaisuudella, rekisteri-ilmoitukseen on lisäksi aina liitettävä tilintarkastajan lausunto 12 §:n 2 momentissa tarkoitettusta selvityksestä ja siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle.*

OYL 2:8.4 ja 9:14.4:n perusteella tilintarkastajan on annettava lausunto apporttiselvityksestä ja siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Tilintarkastajan apporttiselvityksestä antama lausunto on TTL 1:1.1:n 2 kohdassa tarkoitettu tilintarkastajan kirjallinen lausunto ja todistus viranomaiselle ja

¹ OYL 2:6.3:ssä säädetään erikseen jälkiapportista.

² OYL 9:12.3:ssä säädetään erikseen jälkiapportista.

tuomioistuimelle. Tilintarkastajan vastuun näkökulmasta näihin liittyy rajoittamaton vastuu (Horsmanheimo ym. 2017, 17).

Tilintarkastajan apporttivastuu realisoitui ratkaisussa KKO 2001:36. Ratkaisussa oli kysymyksessä tilanne, jossa osakeyhtiön osakepääomaa oli korotettu uusmerkinnällä. Osa apporttina luovutetusta omaisuudesta oli panttina osakkeenmerkitsijän veloista ja myytiin sittemmin niiden suorittamiseksi. Hallituksen jäsenet ja tilintarkastajat, jotka olivat osakepääoman korotusta ja sen maksua rekisteröitäessä vakuuttaneet ja todistaneet korotuksen tulleen kokonaisuudessaan maksetuksi, velvoitettiin korvaamaan yhtiölle apporttiomaisuuden arvottomuudesta johtunut vahinko.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa oli kysymys vierasvelkapantista. Vierasvelkapantti liittyy panttioikeuteen. Panttioikeudessa on kysymys velkojan muita paremmasta oikeudesta saada suoritus etukäteen yksilöidyn varallisuuskohteen arvosta. Panttioikeuden erityistilanne on vierasvelkapantti. Kun omaisuus pantataan, pantinsaajan suorituksensaantioikeuden määrittävä velka voi olla jonkun muun henkilön kuin pantinantajan (nykyistä tai tulevaa) velkaa. Tällöin kyse on vierasvelkapanttauksesta. (Tepora ym. 2016, 133)

Ratkaisua 2001:36 on oikeuskirjallisuudessa tarkasteltu useassa eri yhteydessä. Ratkaisua on tarkasteltu muun ohessa tilintarkastus- (Horsmanheimo ym. 2017; Immonen & Villa 2019; Ruohonen 2020), yhtiö- (osakeyhtiö- (Mäntysaari 2002; Airaksinen ym. 2018(a); Airaksinen ym. 2018(b); Immonen 2018) ja asunto-osakeyhtiölaki (Vahtera 2017)) ja vahingonkorvausoikeuden (Ståhlberg & Karhu 2020) näkökulmista. Ratkaisua ei sen sijaan ole laajemmin arvioitu kirjanpito- ja vero-oikeudellisesti.

Esillä olevassa artikkelissa tarkastellaan apporttia rasittavaan vierasvelkapanttiin liittyviä kirjanpito- ja vero-oikeudellisia kysymyksiä.³ Kirjanpidon osalta kysymystä tarkastellaan “kansallisen” kirjanpitolain (30.12.1997/1336, KPL) näkökulmasta, toisin sanoen kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin (*International Financial Reporting Standards* tai IFRS; ks. KPL 1:4d ja 7a luku) liittyviä kysymyksiä ei tarkastella. Verotuksen osalta kysymystä tarkastellaan elinkeinoverolain (24.6.1968/360, EVL) näkökulmasta. Pääasiallinen huomio on apportinsaajan kirjanpidossa ja verotuksessa.

Ratkaisusta KKO 2001:36

Korkein oikeus on ottanut kantaa tilintarkastajan todistuksen merkitykseen osakepääoman korotustilanteessa. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1991:25 voitaneen ajatella luoneen jonkinlaisen tilintarkastajan todistuksen merkityksen oikeu-

³ Virikkeen artikkelille olen alkujaan saanut taannoisen kollegani kysymyksestä: vähennetäänkö vierasvelkapanttiin liittyvä panttivastuu apportin arvosta verotuksessa. Kysymyksen taustalla oli mitä ilmeisimmin se, voitaisiinko vierasvelkapantilla vaikuttaa apportin arvoon verotuksessa.

dellisen tarkastelun lähtökohdan. Ratkaisu liittyi pohjimmiltaan tilintarkastajalta edellytettävään huolellisuuteen. Ratkaisussa osakeyhtiön tilintarkastaja oli antanut OYL 2:9.3:ssä (734/1978) säädetyn todistuksen kaupparekisteriä varten varmistautumatta asianmukaisesti siitä, että osakepääoma oli maksettu. Menettelyllään tilintarkastaja oli, kun yhtiö oli merkitty kaupparekisteriin, vaikka osakepääomaa ei ollut maksettu, osaltaan aiheuttanut yhtiölle osakepääoman määrää vastaavan vahingon.

Nyt tarkasteltavana oleva korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2001:36 on jatkoa edellä selostetun ratkaisun tematiikalle. Tällä kertaa kyse oli vierasvelkapanttia koskevasta tilanteesta. Ratkaisussa KKO 2001:36 osakeyhtiön osakepääomaa korotettiin uusmerkinnällä. Osa apporttina luovutetusta omaisuudesta oli panttina osakkeenmerkitsijän veloista ja myytiin sittemmin niiden suorittamiseksi. Hallituksen jäsenet ja tilintarkastajat, jotka olivat osakepääoman korotusta ja sen maksua rekisteröitäessä vakuuttaneet ja todistaneet korotuksen tulleen kokonaisuudessaan maksetuksi, velvoitettiin korvaamaan yhtiölle apporttiomaisuuden arvottomuudesta johtunut vahinko.

Ratkaisussa KKO 2001:36 oli kysymys Y Oy:n osakepääoman korottamiseen liittyvästä yhtiön hallituksen jäsenten ja tilintarkastajien vahingonkorvausvastuusta yhtiötä kohtaan.

Y Oy:n osakepääomaa oli päätetty korottaa 50 005 000 markalla siten, että X Oy:n oli tullut maksaa korotuksesta 25 005 000 markkaa, josta oli tullut suorittaa 5 000 markkaa rahana ja 25 000 000 markkaa luovuttamalla Y Oy:lle OYL 4 luvussa (734/1978) tarkoitettuna apporttiomaisuutena Oy H I -nimisen yhtiön osakkeet 3691–10265 sekä Oy H III -nimisen yhtiön osakekanta. J Oy:n oli puolestaan tullut maksaa korotuksesta 25 000 000 markkaa luovuttamalla Y Oy:lle apporttiomaisuutena eräät muut osakkeet.

Y Oy:n hallituksen jäsenet A, B, C ja D olivat korotusta ja sen maksua rekisteröitäessä antaneet OYL 4:8.3:ssa (734/1978) ja OYL 4:12.3:ssa (687/1983) edellytetyn vakuutuksen siitä, että rekisteröitävästä korotuksesta maksettu määrä 50 005 000 markkaa oli yhtiön hallussa. Y Oy:n tilintarkastajat Å Oy Ab edustajanaan E ja L Oy edustajanaan F olivat puolestaan muun muassa OYL 4:12.3:n (687/1983) edellyttämällä tavalla todistaneet, että osakkeista oli osakepääoman korotuksena maksettu 50 005 000 markkaa.

Y Oy:n konkurssipesä katsoi kanteessaan Y Oy:lle aiheutuneen vahinkoa siitä, että yhtiö ei ollut saanut hyväkseen X Oy:n sille apporttina luovuttamia osakkeita ja että yhtiö oli voinut toimia ilman tästä johtunutta puuttuvaa pääomaa. Tämän puuttuvaa osakepääomaa vastaavan vahingon olivat Y Oy:n hallituksen jäsenet ja tilintarkastajat tuottamuksellaan yhtiölle aiheuttaneet antamalla edellä mainitut vakuutuksen ja todistuksen.

Korkein oikeus totesi, että apporttina luovutetut Oy H I:n osakkeet olivat olleet pantattuina I Oy:lle X Oy:n velvoitteiden yleisvakuudeksi, minkä vuoksi Y Oy oli saa-

nut ne haltuunsa sanotun panttauksen rasittamina. Lisäksi korkein oikeus katsoi Y Oy:n saaneen Oy H III:n osakekannan haltuunsa panttauksista vapaana.

Kanteen perusteena olevissa hallituksen jäsenten vakuutuksessa ja tilintarkastajien todistuksessa oli apporttiomaisuuden arvostus perustunut Y Oy:lle tulevien osakkeiden käypään arvoon. Jotta apporttiomaisuudeksi tarjottujen osakkeiden käypää arvoa vastaava panos siirtyisi vastaanottavalle yhtiölle, osakkeiden oli siirryttävä yhtiölle lopullisesti ja siten, etteivät mitkään sivullisen oikeudet saata tosiasiallisesti mitätöidä tai olennaisesti heikentää niiden arvoa. Mikäli näin ei tapahdu, aiheutuu yhtiölle osakepääoman puuttumisesta vahinkoa, jonka korvaamisesta yhtiölle voivat olla vastuussa sen hallituksen jäsenet OYL 15:1:n ja tilintarkastajat sekä tilintarkastusyhteisö luvun 2 §:n (734/1978) nojalla. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1991:25 oli ollut kysymys osakepääoman maksamatta jättämisestä osakeyhtiötä perustettaessa. Osakeyhtiön tilintarkastajan oli antanut OYL 2:9.3:ssa säädetyn todistuksen kaupparekisteriä varten varmistautumatta asianmukaisesti siitä, että osakepääoma oli maksettu. Korkein oikeus katsoi, että tilintarkastaja oli osaltaan aiheuttanut yhtiölle osakepääoman määrää vastaavan vahingon.

Koska apportiksi luovutetut Oy H I:n osakkeet olivat olleet panttina X Oy:n sitoumusten vakuutena, osakkeiden arvo yhtiölle ei ollut vastannut niiden käypää arvoa, paitsi jos osakkeiden siirtyminen yhtiölle panttirasitteesta vapaina tästä huolimatta olisi ollut turvattu.

Ne velvoitteet, joista apporttina luovutetut Oy H I:n osakkeet olivat olleet panttivakuutena, olivat olleet huomattavasti kyseisten osakkeiden arvoa suuremmat. Huolimatta siitä, mitä asiassa oli esitetty muun muassa X Oy:n ja sen konserniin kuuluvien yhtiöiden taloudellisesta tilasta apporttia luovutettaessa sekä X Oy:n velvoitteita turvanneiden vakuuksien tuolloisesta kokonaismäärästä, panttaus oli merkinnyt olennaista riskiä siitä, että apporttina luovutetut osakkeet käytetään X Oy:n velvoitteiden suorituksiin. Mitään varmuutta osakkeiden vapautumisesta rasitteista niiden siirtyessä Y Oy:lle ei ollut eikä osakkeilla myöskään ollut mitään panttivastuuta ylittävää arvoa.

Kirjanpito-oikeudellisia näkökulmia

Yleistä

Kirjanpidosta säädetään kirjanpitolaissa. Kirjanpito-oikeudessa apportin keskeiset kysymykset ovat, miten apportti on kirjanpidossa arvostettava ja kirjattava.

Tarkastellaan ensin “tavanomaista” apporttia. Tavanomaisella apportilla tarkoitetaan tässä apporttia, jota ei rasita – avoimesti tai piilevästi – vierasvelkapantti.

Lausunnossa KILA 1211/1992 otettiin kantaa avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön yhtiömiehen pääomapanokseen (Björklund ym. 2009, 382). Lausunnon mukaan:

- Kun avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön yhtiömies on suorittanut yhtiölle yhtiöpanoksena kiinteistön, auton tai muun sellaisen omaisuuspanoksen, ilmoitetaan taseessa tai sen liitteenä suoritettun yhtiöpanoksen arvona omaisuuden todennäköinen luovutushinta tai sitä alhaisempi omaisuuspanoksen yhtiösopimuksessa sovittu arvo, joka on merkitty myös pääomansijoituksen markkamääränä kirjanpitoon.
- Kun yksityinen liikkeenharjoittaja panee toiminimensä panokseksi yksityisliikkeen toimintaa jatkavaan avoimeen yhtiöön tai kommandiittiyhtiöön, yhtiön kirjanpitoon merkitään pääomansijoituksen rahamääränä sekä taseessa tai sen liitteenä ilmoitetaan suoritettun yhtiöpanoksen arvona yksityisliikkeen todennäköinen luovutushinta tai sitä alhaisempi yksityisliikkeen yhtiösopimuksessa sovittu arvo. Muun luotettavan perustan puuttuessa määritetään yksityisliikkeen todennäköinen luovutushinta perusteluissa selostetulla tavalla yrityksen tuottoarvon ja substanssiarvon perusteella.

Lausunnossa KILA 1591/1999 (Björklund ym. 2009, 186–187) esillä oli osakeyhtiöapportti:

- Hakijan tarkoituksena oli kirjata taseeseensa yritysjärjestelyssä hankittavan A-yhtiön osakkeet niiden käypää arvoa alempaan arvoon eli hankittavan yhtiön (A) oman pääoman nettoarvoa vastaavaan arvoon. Hankittavista osakkeista vastikkeeksi annettavat hakijan osakkeet oli tarkoitus kirjata hakijan kirjanpitoon samasta oman pääoman nettoarvoa vastaavasta summasta osakepääomaksi annettujen osakkeiden vasta-arvoa (aik. nimellisarvoa) vastaavalta osin ja muilta osin ylikurssirahastoon. Tämä kirjaamistapa johti siihen, ettei hakijan konsernitaseeseen muodostu konserniliikearvoa osakevaihdossa hankittujen osakkeiden osalta.
- Lausunnon mukaan hakijan esittämä kirjaamistapa, jonka mukaan osakkeiden hankintameno kirjattiin kohdeyhtiön oman pääoman nettoarvoa vastaavaan arvoon, oli hyvän kirjanpitotavan mukainen edellyttäen, että osakeyhtiölain mukaisessa järjestyksessä tehty osakepääoman korottamispäätös oli tehty sen määräisenä.

Jälkimmäisessä lausunnossa katsottiin, että apportin kirjaaminen kohdeyhtiön oman pääoman nettoarvoa vastaavaan arvoon oli hyvän kirjanpitotavan mukainen. Lausunnossa taustalla olleessa hakemuksessa kysyttiin oman pääoman nettoarvoon kirjaamista, eikä siinä ollut esillä käypään arvoon kirjaaminen. Lienee selvää, että käypään arvoon kirjaaminen olisi ollut hyvän kirjanpitotavan mukaista. Lausunnossa mahdollistettiin kuitenkin oman pääoman nettoarvon mukainen kirjaaminen.

Kirjauksen edellytyksenä oli se, että osakeyhtiölain mukaisessa järjestyksessä tehty osakepääoman korottamispäätös oli tehty sen määräisenä.

Kirjanpitolautakunnan lausuntokäytännön perusteella voitaneen lähteä siitä, että apportti on lähtökohtaisesti merkittävä omaisuuden todennäköiseen luovutushintaan (käypä arvo). Apportti voidaan kuitenkin myös merkitä tätä alhaisempaan, apporttisopimuksessa mainittuun arvoon, sillä edellytyksellä, että oman pääoman korottamispäätös on tehty sen määräisenä.

Vierasvelkapantin kohdalla esille nousee kysymys, mihin arvoon vierasvelkapantin rasittama omaisuus on kirjattava. Ratkaisun KKO 2001:36 perusteluissa todettiin, että panttaus merkitsee olennaista riskiä siitä, että apporttina luovutetut osakkeet käytetään pantkiantajan velvoitteiden suorituksiin. Mitään varmuutta osakkeiden vapautumisesta rasitteista, niiden siirtymisestä apportinsaajalle ei ollut, eikä osakkeilla myöskään ollut mitään panttivastuuta ylittävää arvoa.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa otettiin sikäli tiukka kanta, että apporttiomaisuudella ei katsottu olleen panttivastuuta vastaavalla osin mitään arvoa.

Kirjanpito-oikeudellisesti tämä nostaa esille kysymyksen, onko tilannetta arvioitava vastaavalla tavalla vai olisiko mahdollista esittää, että apporttiomaisuudella voisi olla panttivastuusta huolimatta arvoa. Kysymyksenasettelu on kuitenkin spekulatiivinen. Tämä johtuu jo pelkästään siitä, että kun apportin saajayhtiön hallituksen jäsenillä ja tilintarkastajalla on henkilökohtainen vastuu siitä, että apporttiomaisuudella oli luovutushetkellä vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo, rationaalisesti toimiva hallituksen jäsen ja tilintarkastaja ei voi todeta tämän edellytyksen täyttyneen siltä osin kuin omaisuutta rasittaa vierasvelkapantti. Yhtiöoikeudellinen sääntely johtaa siihen, että rationaalisesti toimivat hallituksen jäsenet ja tilintarkastaja eivät voi katsoa vierasvelkapantin rasittamalla omaisuudella olevan panttivastuuta vastaavalla osin arvoa. Tämä tarkoittaa loogisesti sitä, että tällaisella omaisuudella ei voi kirjanpito-oikeudellisestikaan olla panttivastuun osalta mitään arvoa.

Sinänsä on kuitenkin mahdollista, että omaisuuserä, jota rasittaa vierasvelkapantti, siirretään apporttina. Tämä johtaa kysymykseen, onko apporttiin sovellettava brutto- tai nettomenettelyä (brutto- tai nettokirjaus). Bruttomenettely tarkoittaa liiketapahtuman kirjaamista sen bruttomäärään (omaisuuserän kirjaaminen bruttoarvoon ja erillinen pakollinen varaus), kun taas nettomenettely tarkoittaa liiketapahtumaan liittyvien vastakkaisten kirjausten netottamista (omaisuuserän nettoarvo, eli bruttoarvo vähennettynä panttivastuulla). Kummassakin tilanteessa omaan pääomaan kirjattavan apportin määrä on sama.

KPL 3:3.1 §:n 7 kohdassa säädetty erillisarvostuksen periaate ja KPL 3:3.1 §:n 8 kohdassa säädetty netottamiskielto viittaavat bruttomenettelyn ensisijaisuuteen. Kirjanpitolautakunnan lausuntokäytännössä on myös omaksuttu bruttomenettelyn ensisijaisuus. Tämä ilmenee muun ohessa vahingonkorvauksen käsittelyä asunto-osakeyhtiön kirjanpidossa käsittelevästä lausunnosta KILA 1867/2011. Lausunnon

mukaan vahingonkorvaus voidaan katsoa luonteeltaan kauppahinnan alennukseen rinnastuvaksi ja näin rakennuksen hankintamenoa pienentäväksi eräksi. Suorite- tuista korjauksista kertyneet kustannukset oli puolestaan kirjattava rakennuksen menojäännöksen lisäykseksi. Lausunnon perusteella vahingonkorvausta ja korjaus- kustannuksia ei voitu netottaa. Kirjanpitolautakunnan lausuntokäytäntöön viitaten oikeuskirjallisuudessa on myös omaksuttu kanta, että liiketapahtumat tulee lähtö- kohtaisesti kirjata ja esittää tilinpäätöksessä bruttoperusteisesti (Leppiniemi & Kai- sanlahti 2016, 38; Leppiniemi & Kaisanlahti 2018, 283).

Kirjanpitolautakunnan lausuntokäytäntöä tarkemmin tarkastellessa havaitaan kuitenkin brutto- ja nettomenettelyiden suhteellisuus. Bruttomenettely on lähtökohta (ks. esimerkiksi KILA 1701/2003, 1772/2006, 1805/2007 ja 1861/2010). Toisaalta lau- suntokäytännössä on voitu katsoa, että niin brutto- kuin nettomenettely voi tapaus- kohtaisesti olla mahdollinen (KILA 1701/2003), samoin kuin että nettomenettely on joissakin tilanteissa yksinomainen menettely (KILA 1767/2005). Vanhemmassa lau- suntokäytännössä on saatettu painottaa nettomenettelyä, kun taas vastaavassa tilan- teessa saatettaisiin nykyään kallistua bruttomenettelyn kannalle (KILA 1255/1994).

Vierasvelkapantti kohdalla ei ole nimenomaista brutto- ja nettomenettelyn lau- suntokäytäntöä. Vierasvelkapantti kohdalla *bruttomenettely* tarkoittaa sitä, että panttivastuun määrää ei vähennetä apporttiomaisuuden arvosta. Apporttiomaisuuden arvoksi kirjataan bruttoarvo, mutta samalla kirjataan panttivastuuta vastaava pa- kollinen varaus. *Nettomenettely* tarkoittaa puolestaan sitä, että panttivastuun määrää vähennetään apporttiomaisuuden arvosta. Tällöin apportin arvoksi kirjataan netto- arvo. Brutto- ja nettomenettelystä riippumatta apportinsaajan omaan pääomaan li- säys on sama.

Esimerkki 1 (bruttomenettely). Apportin kohteena on omaisuuserät A ja B. A:n arvo on 25 yksikköä ja B:n arvo on 75 yksikköä. B:tä rasittaa 75 yksikön panttivastuu. Apporttiomaisuuden bruttomäärä on 100 yksikköä. Apporttis- sa ei siirry velkoja tai muita vastuita. Apporttiomaisuuden tasearvo on 100 yksikköä, oman pääoman korotus on 25 yksikköä ja pakollinen varaus on 75 yksikköä.

Esimerkki 2 (nettomenettely). Apportin kohteena on omaisuuserät A ja B. A:n arvo on 25 yksikköä ja B:n arvo on 75 yksikköä. B:tä rasittaa 75 yksikön panttivastuu. Apporttiomaisuuden nettomäärä on 25 yksikköä. Apporttissa ei siirry velkoja tai muita vastuita. Apporttiomaisuuden tasearvo on 25 yk- sikköä ja oman pääoman korotus on 25 yksikköä.

Voitaneen lähteä siitä, että bruttomenettely voi lähtökohtaisesti olla hyvän kir- janpitotavan mukainen menettely, mutta samalla on todettava, että panttivastuun luonteen vuoksi brutto- ja nettomenettelyt voinevat kuitenkin useimmiten johtaa samaan lopputulokseen. Voidaan nimittäin ajatella, että bruttomenettelyä sovellet-

taessa panttivastuun realisoitumisen tulisi olla apportin hetkellä epätodennäköistä. Mikäli panttivastuun realisoituminen olisi vähäistä todennäköisempää, bruttome nettelyn omaksuminen ei vaikuta luontevalle. Tällöin tilinpäätös, siis tasearvot, voisi nimittäin muodostua spekulatiiviseksi ja se ei antaisi KPL 3:2.1:n tarkoitetulla tavalla oikeaa ja riittävää kuvaa toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (ks. myös KPL 5:14.4).

Vierasvelkapanttiin liittyviä kirjanpito-oikeudellisia seikkoja tarkastellaan jatkossa seuraavan systematiikan mukaisesti:

- vierasvelkapantti otetaan huomioon apportin arvossa,
- vierasvelkapanttia ei oteta huomioon apportin arvossa ja virhe korjataan apportin jälkeen,
- vierasvelkapanttia ei oteta huomioon apportin arvossa ja pantti realisoituu apportin jälkeen⁴ ja
- vierasvelkapanttaus päättyy apportin jälkeen (joko niin, että vierasvelkapantin merkitys otettiin tai sitä ei otettu huomioon apportin arvossa).

Vierasvelkapantti otetaan huomioon apportin arvossa

Mikäli apportin kohteena olevaan omaisuuteen kohdistuu vierasvelkapantti, apportin arvosta on vähennettävä panttivastuun määrä (ks. edellä esimerkit 1 ja 2).

Ratkaisun KKO 2001:36 perusteluissa viitattiin siihen, että luovutettaessa pantattua omaisuutta apporttina, huomioon voidaan ottaa “panttivastuuta ylittävä arvo”. Tämän mukaisesti oikeuskirjallisuudessa on todettu, että “pantattua omaisuutta voidaan luovuttaa apporttiomaisuutena, käytännössä säännönmukaisesti kuitenkin vain panttirasituksen ylittävän arvon osalta” ja “jos pantattua omaisuutta käytetään osakkeen maksamiseen, osakkeista maksettavaksi määräksi voidaan yleensä katsoa niin sanotun ylivakuuden määrä” (Airaksinen ym. 2018a, 87 ja 100).

Mikäli apporttiomaisuudella on panttivastuun ylittävä arvo, kirjaustilanne muodostuu seuraavaksi.

Esimerkki 3. Apportin kohteena on omaisuuserä A. Tämän arvo on 25 yksikköä. Omaisuuserään kohdistuu 20 yksikön panttivastuu. Omaisuuserän panttivastuun jälkeinen arvo on 5 yksikköä, joka voidaan apportoida.

⁴ Tilanne vastaa ratkaisussa KKO 2001:36 esillä ollutta tilannetta.

Vierasvelkapanttia ei oteta huomioon apportin arvossa, mutta virhe korjataan myöhemmin

Mikäli vierasvelkapanttia ei ole syystä tai toisesta otettu huomioon apportin arvossa ja virhe havaitaan, tämä korjataan. Kirjanpito-oikeudellisesti kysymys on aikaisempia tilikausia koskevan virheen korjaamisesta.

Tilinpäätösdirektiivin 6(1)(e) artiklan (2013/34/EU) mukaan kunkin tilivuoden aloittavan taseen on täsmättävä edellisen tilivuoden päättävän taseen kanssa. Kyse on tasejatkuvuuden periaatteesta (HE 89/2015 vp, 58). Kirjanpitolaissa tasejatkuvuuden periaatteesta säädetään KPL 3:3.1:n 5 kohdassa. Tämän mukaan tilinpäätöstä laadittaessa sekä tilinavausta tehtäessä noudatettaviin periaatteisiin kuuluu tilinavauksen perustuminen edellisen tilikauden päättäneeseen taseeseen.

Tasejatkuvuuden periaate on periaatteessa itsestään selvä kirjanpito-oikeudellinen periaate. Tämä on kuitenkin muodostunut tulkinnanvaraiseksi aikaisempien tilikausien virheiden korjaustilanteissa. Kysymys on siitä, kirjataanko aikaisempien tilikausien virhe tuloslaskelmaan vai omaan pääomaan.

Kirjanpitolautakunnan vuoden 1973 kirjanpitolain (655/1973) tulkintaa koskeneessa lausunnossa KILA 1344/1995 käsiteltiin tilinpäätökseen sisältyvän virheen korjaamista. Lausunnossa käsiteltiin niin virheen kuin olennaisen virheen korjaamista. Lausunnon mukaan kirjanpitolaissa tai -asetuksessa (1575/1992) ei ollut nimenomaisia säännöksiä aikaisemmille tilikausille kohdistuvien erien käsittelystä. Mikäli KPL 22 §:n mukaisesti päivätty ja allekirjoitettu tilinpäätös osoittautui virheellisesti laadituksi, oikaistiin virheellisyudet takautuvasti merkitsemällä ne virheen havaitsemistilikaudelta laadittavan tilinpäätöksen tuloslaskelmaan.

Vuoden 1997 kirjanpitolain voimaantulon jälkeen kirjanpitolautakunta antoi lausunnon KILA 1750/2005. Lausunnon mukaan kirjanpitolaissa ja -asetuksessa (1339/1997) ei ollut erityissäännöksiä siitä, kuinka tilinpäätösperiaatteiden muutoksesta aiheutuvia arvostuseroja tai aikaisempiin tilikausiin liittyviä virheitä oli käsiteltävä tilinpäätöksessä. Toisaalta kirjanpitolautakunnan vuoden 1973 kirjanpitolain voimassaoloaikana vahvistama kirjauskäytäntö sekä lain perusteluteksti olivat johtaneet siihen, että tulosvaikutteinen kirjaustapa oli molemmissa tilanteissa ollut vaikiintunut.

Lausunnossa jatkettiin, että IAS 8 -standardi salli aikaisemmin sekä tulosvaikutteisen kirjaustavan että pelkästään taseen kautta tapahtuvan oman pääoman oikaisun. IAS 8 -standardiin tehdyllä muutoksella, jota sovellettiin 1.1.2005 tai sen jälkeen alkavilla tilikausilla, ainoastaan jälkimmäinen menettelytapa oli mahdollinen. Voimassa ollut IAS 8 -standardi ei enää sallinut laatimisperiaatteiden muutosten ja virheiden aiheuttamaa kertaluonteista tulosvaikutteista oikaisua, vaan edellytti aikaisempien tilinpäätöstietojen takautuvaa oikaisua niin pitkälle kuin se oli mahdollista. Tällöin

tuli selvittää muutoksista kertynyt vaikutus omaan pääomaan kunkin tilikauden alkuun mennessä. Vuonna 2003 hyväksytyllä modernisointidirektiivillä (2003/51/EY) poistettiin ristiriitaisuudet tilinpäätösdirektiivien ja kansainvälisten tilinpäätösstandardien välillä. Samalla voitiin katsoa vahvistetuksi, että tuolloin voimassa ollut IAS 8 -standardi ei ollut direktiivin vastainen.

Lautakunta katsoi, että KPL 3:3:n tulkinta tasejatkuvuuden edellyttämästä kirjaustavasta oli Euroopan unionissa vahvistetun linjauksen perusteella liian suppea. Direktiivi salli sekä tulosvaikutteisen kirjaustavan että pelkän taseoikaisun. Tasejatkuvuuden voitiin katsoa täyttyvän myös sillä, että edellisen tilikauden päättävää tasetta oikaistiin tehtyä muutosta vastaavaksi.

Lautakunta ei pitänyt tilinpäätöskäytännön yhtenäisyyden kannalta perusteltuna, että molempia direktiivin sallimia kirjaustapoja sovellettaisiin. Silloista tulosvaikutteista kirjaustapaa puolsi lähinnä sen vakiintuneisuus. Toisaalta oman pääoman oikaisuun perustuvan kirjaustavan voitiin katsoa antavan oikeamman kuvan tilikauden tuloksesta, minkä lisäksi sen etuna oli yhdenmukaisuus kansainväliseen tilinpäätöskäytäntöön nähden. Lautakunta katsoi jälkimmäiset syyt painavammiksi ja piti perusteltuna siirtyä tältä osin uuteen kirjauskäytäntöön. Lausunnon mukaan tilinpäätösperiaatteiden muutokset sekä aikaisempia tilikausia koskevien virheiden oikaisu on tehtävä yksinomaan omaa pääomaa oikaisemalla. Sittemmin kirjanpitolautakunta on toistanut tämän kannan useissa yhteyksissä.

Lausunnossa KILA 1344/1995 käsiteltiin myös tilinpäätökseen sisältyvän olennaisen virheen korjaamista. Lausunnon mukaan päivättyä ja allekirjoitettua tilinpäätöstä ei pääsääntöisesti saa muuttaa. Jos kuitenkin tällaisessa tilinpäätöksessä havaitaan olennainen virhe, virhe saadaan korjata ennen kuin kirjanpitovelvollisen ylin päättävä elin – yhtiökokous tms. – on vahvistanut tilinpäätöksen. Ylimmällä päättävällä elimellä on luonnollisesti aina oikeus vahvistaa toisenlainen tilinpäätös kuin sen toimivan johdon, ts. hallituksen ja toimitusjohtajan, vahvistettavaksi ehdottama tilinpäätös. Ylimmän päättävän elimen vahvistamaa tilinpäätöstä voidaan muuttaa vain, mikäli päättävä elin tekee tästä nimenomaisen uuden päätöksen.

Lausunnossa omaksuttiin kanta, että tilinpäätöksessä olevat olennaiset virheet on korjattava laatimalla ja vahvistamalla korjattu eli uusi tilinpäätös. Kirjanpitolautakunta on nykyisen kirjanpitolain osalta toistanut saman kannan lausunnossa KILA 1920/2014.

Tilanteessa, jossa vierasvelkapanttia ei ole syystä tai toisesta otettu huomioon apportin arvossa ja, kun virhe havaitaan, tämä korjataan aikaisempia tilikausia koskevana virheenä. Kirjanpitolautakunnan vakiintuneen kannan mukaan virheen korjaus kirjataan oman pääoman oikaisuna. Mikäli virhe on olennainen, ko. tilinpäätös on laadittava ja vahvistettava uudelleen.

Panttirealisaatio

Tarkastellaan seuraavaksi tilannetta, jossa vierasvelkapantti realisoituu. Tämä voi tapahtua riippumatta siitä, onko panttivastuu otettu huomioon apportin arvossa vai ei.

Apportinsaaja menettää panttirealisaatioissa apporttiomaisuuden. Jos panttivastuu oli otettu huomioon apportin arvossa, kirjanpito-oikeudelliset kysymykset kulmineituvat panttirealisaatiosta mahdollisesti syntyvän voiton tai tappion kirjaamiseen. Jos panttivastuuta ei sen sijaan ollut huomioitu apportin arvossa, kirjanpito-oikeudelliset kysymykset kulmineituvat panttirealisaatiosta mahdollisesti syntyvän voiton tai tappion kirjaamiseen ja itse panttivastuun realisoitumisesta aiheutuvan menetyksen kirjaamiseen.

Kirjaukset voidaan periaatteessa tehdä tuloslaskelmaan tai omaa pääomaa vastaan. Tilanteessa, jossa panttivastuu oli otettu huomioon apportin arvossa, voitaisiin ajatella, että kun kysymyksessä on pantatun omaisuuden tilikauden aikana tapahtuvasta realisoinnista, tähän liittyvä voitto tai tappio kirjattaisiin tuloslaskelmaan. Toisaalta taas tilanteessa, jossa panttivastuuta ei ollut otettu huomioon apportin arvossa, tilanne voisi olla osin toisenlainen. Kun kysymyksessä on pantatun omaisuuden tilikauden aikana tapahtuvasta realisoinnista, tähän liittyvä voitto tai tappio kirjattaisiin tuloslaskelmaan, kun taas panttivastuun suoritukseen liittyvä menetys kirjattaisiin omaan pääomaan.

Kirjausmenettelyllä ei ole merkitystä apportinsaajan jäljelle jäävän oman pääoman määrän kannalta.

Vierasvelkapantin päättyminen velkojan saadessa suorituksen saamiselleen

Tarkastellaan vielä tilannetta, jossa pantti päättyy velkojan saadessa suorituksen saamiselleen sovitun mukaisesti.

Mikäli vierasvelkapantti oli huomioitu apportin arvossa, pantin päättyminen tarkoittaa, että vierasvelkapantin kohteena olleen omaisuuden arvo nousee vastaavalla määrällä. Kirjanpidollinen lopputulos on erilainen riippuen siitä, oliko vierasvelkapantti alkujaan huomioitu brutto- tai nettomenettelyä noudattaen.

- *Bruttomenettely.* Kun omaisuuserä on alkujaan kirjattu bruttoarvoon, arvonnousu ei aiheuta omaisuuden arvon suhteen kirjaustarvetta. Kirjaustarve syntyy sen sijaan pakollisen varauksen suhteen. Kyse ei voine olla tulokseen vaikuttavasta erästä, vaan aikaisemman apporttisijoituksen täsmennyserästä ja siten oman pääoman sijoituksen määrän täsmennyksestä. Siten pakollinen varaus kirjataan pois ja vastaava määrä kirjataan oman pääoman lisäykseksi.

- *Nettomenettely.* Lähtökohtaisesti kirjanpitolaki ei mahdollista omaisuuserän arvonnousun kirjaamista. Arvonnousun kirjaaminen on mahdollista vain tilanteissa, joissa kirjanpitolaki nimenomaisesti mahdollistaa tämän. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi KPL 5:17:ssä tarkoitettu arvonkorotus. KPL 5:17.1:n mukaan, jos pysyviin vastaaviin kuuluvan maa- tai vesialueen tai sellaisen arvopaperin, joka ei ole 2 a §:ssä tarkoitettu rahoitusväline, todennäköinen luovutushinta on tilinpäätöspäivänä pysyvästi alkuperäistä hankintamenoa olennaisesti suurempi, saadaan taseeseen johdonmukaisuutta ja varovaisuutta noudattaen merkitä vielä poistamatta olevan hankintamenon lisäksi enintään todennäköisen luovutushinnan ja poistamatta olevan hankintamenon erotuksen suuruinen arvonkorotus.

Mikäli vierasvelkapantti ei ollut huomioitu apportin arvossa, pantin päätyminen tarkoittaa, että vierasvelkapantin kohteena olleen omaisuuden arvo nousee vastavalla määrällä, eikä tämä varsinaisesti aiheuta kirjaustarvetta, sillä omaisuus oli jo aikaisemmin kirjattu tähän arvoon.

Elinkeinoverotukseen liittyviä näkökulmia

Yleistä

Elinkeinoverolain apporttitilanteet voidaan niihin liittyvien veroseuraamusten perusteella systematisoida ainakin seuraavasti: pääsäännön mukainen apportti, EVL 52f §:ssä tarkoitettu osakevaihto ja EVL 52d §:ssä tarkoitettu liiketoimintasiirto⁵.

Pääsäännön mukainen apportti on apportinantajan verotuksessa luovutus ja apportinsaajan verotuksessa hankinta. Niin luovutus kuin hankinta tapahtuvat käyvästä arvosta. EVL 52f §:ssä tarkoitettu osakevaihto on puolestaan apportinantajan kannalta veroneutraali luovutus (verotuksessa tämä merkitsee poistamattoman hankintamenon jatkuvuutta), kun taas apportinsaajan näkökulmasta tämä on käyvästä arvosta tapahtuva hankinta (verotuksessa tämä merkitsee käypää arvoa hankintamenoa). Lopulta EVL 52d §:ssä tarkoitettu liiketoimintasiirto on niin apportinantajan kuin apportinsaajan verotuksessa veroneutraali luovutus ja hankinta (verotuksessa tämä merkitsee poistamattoman hankintamenon jatkuvuutta) (veroseuraamuksista ks. esimerkiksi Immonen 2018).⁶

⁵ Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista analysoida kaikkia erityistilanteita, kuten esimerkiksi kokonaan tai osittain verovapaisiin yhteisöihin liittyviä apporttitilanteita.

⁶ EVL 52f §:ssä tarkoitettujen osakevaihdon ja EVL 52d §:ssä tarkoitettujen liiketoimintasiirron verokohtelu eivät ole kirjanpitosidonnaisia, siis sidonnaisia tai riippuvia kirjanpidon kirjauksista. Näin ollen kirjanpidossa on mahdollista päätyä verolaista poikkeaviin arvostusratkaisuihin. Tähän liittyvää problematiikkaa ei tässä käsitellä laajemmin.

Elinkeinoverotuksessa apportin verokohtelun eräs keskeinen kysymys on, realisoiko apportti verotuksessa käyvän arvon. Kun käyvän arvon kysymykset liittyvät selkeimmin pääsäännön mukaiseen apporttiin, jatkossa pitäydytään tässä tilanteessa.

Apportin, jota rasittaa vierasvelkapantti, keskeinen kysymys on, vaikuttaako panttivastuu apportin arvostukseen verotuksessa. Mikäli asiaa lähestytään tilintarkastus-, vahingonkorvaus- ja yhtiöoikeuden kannalta, vastaus on selvä: vierasvelkapantti tietenkin vaikuttaa apportin arvoon.

Elinkeinoverotuksen kannalta tällainen tulkinta lienee kuitenkin liian suoraviivainen. Nimittäin sellainen tulkinta, että vierasvelkapantti vaikuttaisi apportin arvoon verotuksessa, avaisi periaatteessa merkittävän verosuunnittelumahdollisuuden. Tämä liittyy siihen, että vierasvelkapantin muodostamisella ja poistamisella voitaisiin esimerkiksi lähipiiriliiketoimien yhteydessä vaikuttaa apportin arvostukseen ja siten apportista realisoituvan verotettavan tulon (voitto tai tappio) suuruuteen.

Esimerkki 4. Apportin kohteena on omaisuuserät A ja B. A:n arvo on 25 yksikköä ja sen verotuksessa poistamaton hankintameno on 5 yksikköä sekä B:n arvo on 75 yksikköä ja sen verotuksessa poistamaton hankintameno on 10 yksikköä. Jos omaisuus luovutettaisiin apporttina, tästä aiheutuisi 85 yksikön ($25-5 + 75-10$) veronalainen luovutusvoitto.

Omaisuuserä B pantataan 75 yksiköstä ja luovutetaan edelleen apporttina; B:hen kohdistuu siis vierasvelkapantti. Panttivastuun määrä on 75 yksikköä. Jos tämä otettaisiin huomioon apporttiomaisuuden arvoa vähentävänä tekijänä, luovutuksesta aiheutuisi vain 10 yksikön ($25-5 + 75-75-10^7$) veronalainen luovutusvoitto.

Vierasvelkapanttiin liittyvän verosuunnittelumahdollisuuden sulkeminen esimerkiksi verotusmenettelylain 28 §:ssä (18.12.1995/1558, VML) tarkoitetun veron kiertämisen estämistä koskevan säännöksen tai verolain normaalitulkinnan (Haapaniemi 2022 ja Kaunisto 2022, 125–130) perusteella ei vaikuta kestävältä ratkaisulta. Tämä johtuu tilanteiden moninaisuudesta: kysymys voi olla riippumattomien välisistä liiketoimista tai lähipiiriliiketoimista, vierasvelkapantille voi olla vahvat tai kevyet perusteet ja niin edelleen. Kun asiaa tarkastellaan lähemmin, havaitaan myös, että itse asiassa vierasvelkapantin merkitystä apportin arvostuksessa ei ylipäänsä ole verotuksessa tarvetta analysoida veron kiertämisen tai verolain normaalitulkinnan kautta. Vaikka tilintarkastus-, vahingonkorvaus- ja yhtiöoikeuden kannalta vierasvelkapanttia vastaavaa määrää ei voida lukea apportin arvoon, niin verotuksessa asia voidaan nähdä toisin.

Verotuksessa asiaa voidaan arvioida varauksia koskevin periaattein. Elinkeinoverolain lähtökohta on suoriteperuste. Suoriteperuste ilmenee EVL 19.1 §:n (...jonka aikana se on saatu...) ja 22.1 §:n (...jonka aikana sen suorittamisvelvollisuus on

⁷ Luovutushinnasta voitaisiin vähentää panttivastuu ja hankintameno.

syntynyt...”) sanamuodoista. Tämän ohella elinkeinoverolaki mahdollistaa varausten vähentämisen. Varaukset voidaan vähentää vain, jos tästä on erikseen säädetty. Varausten vähentämisestä säädetään EVL III osan 4 luvussa. Elinkeinoverolaissa ei säädetä vierasvelkapantin, ts. panttivastuun vähentämisestä. Kun laissa ei erikseen säädetä panttivastuusta, asiaan on sovellettava elinkeinoverolain yleisiä periaatteita, eli suoriteperustetta. Tämä merkitsee, että vierasvelkapantin määrää ei vähennetä verotuksessa omaisuuden arvosta. Vähentäminen tapahtuu vasta panttirealisaation yhteydessä.

Seuraavaksi tarkastellaan vierasvelkapantin merkitystä verotuksessa arvostuksen kannalta. Tarkastelu noudattaa vastaavaa systematiikka kuin edellä kirjanpito-oikeudellisessa tarkastelussa.

Vierasvelkapantti otetaan huomioon apportin arvossa

Mikäli vierasvelkapantti on otettu huomioon apportin arvossa, siis apportin arvoa alentavana tekijänä, tällä ei ole vaikutusta apportin verotukselliseen arviointiin, kuten edellisessä luvussa on todettu. Verotuksessa apportti arvostetaan ottamatta vierasvelkapanttia huomioon.

Apportinantajan kohdalla luovutushinta määräytyy pääsäännön mukaisessa apportissa käyvän arvon perusteella (ilman, että vierasvelkapantti vaikuttaa käypään arvoon). EVL 52f §:ssä tarkoitettu osakevaihdossa ja EVL 52d §:ssä tarkoitettu liiketoimintasiirrossa apportin luovutushinta määräytyy näitä koskevien säännösten mukaisesti. *Apportinsaajan* kohdalla tilanne on vastaava: hankintameno määräytyy pääsäännön mukaisessa apportissa käyvän arvon perusteella (ilman, että vierasvelkapantti vaikuttaa käypään arvoon) sekä EVL 52f §:ssä tarkoitettu osakevaihdossa ja EVL 52d §:ssä tarkoitettu liiketoimintasiirrossa näitä koskevien säännösten mukaisesti.

Vierasvelkapanttia ei oteta huomioon apportin arvossa, mutta tämä virhe korjataan myöhemmin

Kun apportin arvoa korjataan kirjanpidossa virheen johdosta, tällä ei ole verotuksessa merkitystä, ts. tämä ei vaikuta omaisuuden luovutushintaan tai hankintamenuun verotuksessa.

Apportinantajan verotuksessa luovutushinta ja *apportinsaajan* verotuksessa hankintameno määräytyvät vastaavalla tavalla kuin alaluvussa 4.2. Pääsäännön mukaisessa apportissa omaisuuden luovutushinta ja hankintameno ovat käypä arvo sekä

EVL 52f §:ssä tarkoitettussa osakevaihdossa ja EVL 52d §:ssä tarkoitettussa liiketoimintasiirrossa näitä koskevien säännösten mukaiset arvot.

Panttirealisaatio

Pantatun omaisuuden realisointi nostaa kysymyksen, ketä verotetaan realisoinnista – apportinantajaa vai -saajaa. Kun omaisuuden omistusoikeus on apportissa siirtynyt, eikä vierasvelkapantti sellaisenaan merkitse omistajanvaihdoksen yksityisoikeudellista moitteenvarauisuutta tai pätemättömyyttä⁸, on päädyttävä kantaan, että realisoinnista on verotettava apportinsaajaa. Realisoinnista voi syntyä voittoa tai tappiota. Tulon veronalaisuuteen ja tappion vähennyskelpoisuuteen sovelletaan elinkeinoverolain tavanomaisia säännöksiä.

Panttivastuun realisoituminen merkitsee, että panttivastuuseen kohdistuvat varat siirtyvät pantinhaltijalle. Tältä osin on vielä tarkasteltava kysymystä, miten tällaista tilannetta arvioidaan apportinsaajan verotuksessa.

EVL 7.1 §:n mukaan vähennyskelpoisia ovat elinkeinotoiminnassa tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja menetykset. EVL 7 §:n pääsääntöä on täsmennetty siten, että EVL 8 §:ssä on lueteltu esimerkkejä vähennyskelpoisista menoista, EVL 17 §:ssä on lueteltu esimerkkejä vähennyskelpoisista menetyksistä ja lopulta EVL 16 §:ssä on lueteltu menot, joita ei ole pidettävä tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneina.

Oikeuskirjallisuudessa on käsitelty EVL 7 ja 17 §:ien välistä suhdetta eli menon ja menetyksen välistä suhdetta. Oikeuskirjallisuudessa on todettu muun ohessa seuraavaa (Ikkala ym. 1969, 74 ja 148; Andersson & Penttilä 2014, 264 ja 437–438):

EVL 7 §:ssä on säädetty vähennyskelpoisiksi kaikki elinkeinotoiminnassa tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja menetykset. Vähennyskelpoisen menon ja menetyksen käsitteet on täten tehty niin laajoiksi, että ne kattavat kaikki elinkeinotoiminnassa esiintyvät tai siitä johtuvat riskit. Elinkeinotulon verotuksessa ei sen vuoksi ole enää sijaa aikaisemman lainsäädännön perusteella luodulle vähennyskeltottoman pääomanhäviön käsitteelle.

[EVL 17 §:n sanamuoto] vaikuttaa ensinäkemältä verraten yksipuoliselta ja ehkä rajoittavaltakin. Sitä se ei kuitenkaan todellisuudessa ole. Ensinnäkin EVL:n 7 §:n perusteella on pääteltävissä, että periaatteessa kaikki elinkeinotoiminnasta johtuneet tappiot ja muut menetykset ovat vähennyskelpoisia. Ja toiseksi, EVL:n 17 § on, kuten sen johtolause selvästi osoittaa, vain esimerkkiluettelo. [...] Kun hyödykkeen vahingoittuminen, tuhoutuminen

⁸ Aihepiiristä ks. Torkkel 2021.

ja muu menettäminen vaikuttaa täten vain sen hankintamenon jaksottamiseen, ei vaihto-, sijoitus- ja käyttöomaisuuden eikä niiden hankintamenojen osalta voida puhua menetyksestä EVL:ssa tarkoitetussa mielessä.

Menetykset vähennetään elinkeinoverolain systematiikassa joko EVL III osan jaksotussäännösten perusteella ja muilta osin EVL 17 §:n perusteella. EVL III osan jaksotussäännöksissä säädetään muun ohessa vaihto-, sijoitus-, käyttö- ja muun omaisuuden hankintamenon jaksottamisesta. Muilta osin menetysten vähennyskelpoisuuden ydinalueet liittyvät rahaan, saamisiin ja muihin rahoitusvaroihin sekä tuloihin (Andersson & Penttilä 2014, 265–266).

Panttivastuun realisaatio lienee elinkeinoverolain systematiikassa menetys.⁹ Menon ja menetyksen välisellä rajanvedolla ei kuitenkaan liene sanottavaa käytännön merkitystä. Tämä johtuu siitä, että elinkeinoverolain lähtökohtana on tulon laaja veronalaisuus ja menon laaja vähennyskelpoisuus. Menon laajaan vähennyskelpoisuuteen liittyy myös menetysten vähennyskelpoisuus. Panttivastuun realisaatio vähennetään elinkeinoverotuksessa joko EVL III osan jaksotussäännöksistä ilmenevin periaatein (vaihto-, sijoitus-, käyttö- ja muu omaisuus) tai EVL 17 §:ssä säädetyn periaatein.

Sillä, kirjataanko panttirealisaatiosta aiheutuvat kirjaukset tuloslaskelmaan vai omaan pääomaan, ei ole verotuksen kannalta merkitystä (Torkkel 2022(a)).

Vierasvelkapantin päättymisen velkojan saadessa suorituksen saamiselleen

Vierasvelkapantin päättymisellä ei ole erityisiä verovaikutuksia. Tämä johtuu siitä, että verotuksessa vierasvelkapanttia ei ole alkujaankaan otettu huomioon. Apporttiantajan verotuksessa luovutushinta ja apportinsaajan verotuksessa hankintameno määräytyy alaluvun 4.2. mukaisesti.

Varainsiirtoverotukseen liittyviä näkökohtia

Varainsiirtoverosta säädetään varainsiirtoverolaissa (29.11.1996/931, VSVL). VSVL 4.4 ja 15.3 §:n perusteella veroa on suoritettava kiinteistön ja arvopaperin luovutuksesta avoimeen yhtiöön, kommandiittiyhtiöön, osakeyhtiöön tai muuhun yhteisöön osaketta tai osuutta vastaan.

VSVL 6.1 §:n perusteella kiinteistön luovutuksessa vero on 4 prosenttia kauppahinnasta tai muun vastikkeen arvosta ja VSVL 20.1 §:n perusteella arvopaperin luovutuksessa vero on 1,6 prosenttia kauppahinnasta tai muun vastikkeen arvosta. Ar-

⁹ Menetysten vähentämisestä elinkeinoverotuksessa, ks. Torkkel 2022(b).

vopaperin kohdalla kauppahintaan ja muun vastikkeen arvoon lisätään eräitä muita eriä, jotka voidaan tässä jättää tarkastelun ulkopuolelle.

Edellä selostetusta pääsäännöstä (kauppahinta tai muun vastikkeen arvo) poiketen apportin osalta varainsiirtoveron perusteesta on säädetty toisin. Kiinteistön kohdalla vero lasketaan VSVL 6.2 §:n perusteella *luovutetun omaisuuden käyvästä arvosta luovutushetkellä* ja arvopaperin kohdalla vero lasketaan VSVL 20.2 §:n perusteella *luovutetun omaisuuden käyvästä arvosta luovutushetkellä*.

Varainsiirtoveron peruste on siis pääsääntöisesti kauppahinta tai muun vastikkeen arvo, kun taas apporttitilanteessa tämä on luovutetun omaisuuden käypä arvo luovutushetkellä. Tämä nostaa esille kysymyksen, miten vierasvelkapantti vaikuttaa varainsiirtoverolaissa tarkoitettuun luovutetun omaisuuden käypään arvoon luovutushetkellä.

Lain sanamuoto ja lain esityöt (HE 121/1996 vp, 19) viittaavat “luovutettuun omaisuuteen”. Tämä voidaan lukea siten, että kyse on luovutetun omaisuuden käyvästä arvosta, eikä tässä arvioinnissa oteta huomioon omaisuuteen liittyviä velvoitteita tai vastuita, kuten panttivastuuta. Näin ollen varainsiirtoverolaissa tarkoitettu veronperuste olisi omaisuuden käypä arvo, ilman panttivastuuta.

Sanottua tulkintaa tukee varainsiirtoverolain yleinen tulkintaperinne. Varainsiirtoverolakia on nimittäin vakiintuneesti tulkittu siten, että veron perusteeseen luetaan luovutuksensaajan aktiivinen suoritusvelvoite luovuttajaa kohtaan. Tällainen aktiivinen suoritusvelvoite on muun ohessa myyjän velasta vastattavaksi ottaminen. Varainsiirtoveroa on suoritettava luovutus sopimukseen merkityn kauppahinnan ja vastattavaksi otetun velan yhteismäärästä. Päätöksessä KHO 1998 T 2796 oli kysymys tilanteesta, jossa luovutuksensaaja otti välittömän vastuun myyjän velasta. Ostajan vastattavaksi kiinteistön luovutuksessa siirtynyt metsänparannuslaissa (140/1987) tarkoitettu metsänparannuslaina, jonka panttina kiinteistö oli ja josta kiinteistön omistaja vastasi velallisena, otettiin vastikkeena huomioon laskettaessa VSVL 6.1 §:ssä tarkoitettua varainsiirtoveroa. (Torkkel 2000, 193; Määttä & Torkkel 2002, 97–98) Voitaneen katsoa, että panttivastuu on luovutuksensaajan aktiivinen suoritusvelvoite luovuttajaa kohtaan ja siten panttivastuu luetaan varainsiirtoveron perusteeseen, mikäli tämä on vaikuttanut kauppahintaan.

Johtopäätöksiä

Apporttisijoitukset ovat tilintarkastuksen ikuisuusongelma. Ongelma kulminoituu muun ohessa osakeyhtiölain sääntelyyn, jonka perusteella rekisteri-ilmoitukseen on liitettävä tilintarkastajan lausunto apporttiselvityksestä ja siitä, oliko omaisuudella vähintään maksua vastaava taloudellinen arvo yhtiölle. Tilintarkastaja vastaa lausun-

nosta ja sen mahdollisesta virheellisyydestä, kuten ratkaisut KKO 1991:25 ja 2001:36 osoittavat.

Ratkaisussa KKO 2001:36 oli kysymys vierasvelkapantista. Ratkaisun keskeinen oikeusohje on, että vierasvelkapantti, siis panttivastuu, on vähennettävä apportin arvosta. Oikeuskirjallisuudessa ratkaisua KKO 2001:36 on analysoitu monesta näkökulmasta, muun ohessa tilintarkastus-, yhtiö- (osakeyhtiö- ja asunto-osakeyhtiölaki) ja vahingonkorvausoikeuden kannalta. Ratkaisua ei sen sijaan ole laajemmin arvioitu kirjanpito- ja vero-oikeudellisesti.

Kirjanpito- ja vero-oikeuden kannalta keskeinen vierasvelkapantin, siis panttivastuun, kysymys on, miten tämä on otettava huomioon apportin arvostuksessa. Tässä suhteessa kirjanpito ja verotus poikkeavat toisistaan: kirjanpito-oikeudessa panttivastuu on ratkaisun KKO 2001:36 osoittamalla tavalla vähennettävä apportin arvosta, kun taas vero-oikeudessa näin ei tehdä. Vero-oikeudessa panttivastuu huomioidaan vasta panttirealisaatiossa. Tämä johtaa kirjanpidon ja verotuksen väliaikaiseen eroon¹⁰.

¹⁰ Väliaikaisista eroista voi tulla laskettavaksi laskennallinen vero. Ks. KPL 5:18, jonka mukaan tuottojen ja niitä vastaavien veronalaisten tulojen samoin kuin kulujen ja niitä vastaavien verotuksessa vähennyskelpoisten menojen jaksotuseroista sekä kirjanpitoarvojen ja verotuksellisten arvojen välisistä väliaikaisista eroista johtuvat laskennalliset verovelat ja -saamiset saadaan varovaisuutta noudattaen merkitä omana eränään tuloslaskelmaan ja taseeseen.

Lähteet

- Airaksinen, M. & Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. 2018(a). Osakeyhtiölaki I. Helsinki: Alma Talent.
- Airaksinen, M. & Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. 2018(b). Osakeyhtiölaki II. Helsinki: Alma Talent.
- Andersson, E. & Penttilä, S. 2014. Elinkeinoverolain kommentaari. Helsinki: Talentum.
- Björklund, M. & Jänkälä, M. & Kaisanlahti, T. 2009. Kirjanpito-oikeus. Helsinki: Edita.
- Haapaniemi, O. 2022. Pokeria verotuksessa – ns. normaalitulkinnan käyttö veronkiertosäännöksen sijaan. Teoksessa T. Viherkenttä & K. Pankakoski & M. Scherleitner & H. Niskakangas (toim.) *Veron kiertäminen tutkimuskohteena – 50 vuotta Kari S. Tikan väitöskirjasta*. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Kauppa + Talous 1/2022. Helsinki: Unigrafia.
- HE 121/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle varainsiirtoihin kohdistuvan leimaverotuksen uudistamista koskevaiksi lainsäädännöksi.
- HE 89/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirjanpitolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta sekä puunkorjuuta aarniometsissä harjoittavien yritysten viranomaisille suorittamien maksujen julkistamista koskevaiksi laiksi.
- Horsmanheimo, P. & Kaisanlahti, T. & Steiner, M.-L. 2017. Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussääntely – Kommentaari. 2., uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.
- Ikkala, O. & Andersson, E. & Nuorvala, E. 1969. Uusi elinkeinoverolainsäädäntö. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus.
- Immonen, R. 2018. Yritysjärjestelyt. Helsinki: Alma Talent.
- Immonen, R. & Villa, S. 2019. Osakeyhtiön varojen käyttö. Kuka päättää, kuka vastaa? Helsinki: Alma Talent.
- Kaunisto, S. 2022. Veron kiertämisen tunnistaminen Oikeuden väärinkäytön kielto VML 28 §:n tulkinnassa. Acta Wasaensia 488. Vaasan yliopisto. Turenki: Hansaprint.
- Leppiniemi, J. & Kaisanlahti, T. 2016. Kirjanpitolaki. Kommentaari. Helsinki: Talentum.
- Leppiniemi, J. & Kaisanlahti, T. 2018. Pienyhtiön tilinpäätös – Säännökset ja hallituksen vastuu. Helsinki: Talentum.
- Mäntysaari, P. 2002. Osakeyhtiö toimijana. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Määttä, K. & Torkkel, T. 2022. Varainsiirtoverolain perusteet. Helsinki: Kauppakamari.
- Ruohonen, J. 2020. Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Helsinki: Alma Talent.
- Ståhlberg, P. & Karhu, J. 2020. Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki: Alma Talent.
- Tepora, J. & Kaisto, J. & Hakkola, E. 2016. Esinevakuudet. 2., uudistettu painos. Helsinki: Kauppakamari.
- Torkkel, T. 2020. Vastikkeellisten saantojen varainsiirtoverotus. Helsinki: Kauppakamari.
- Torkkel, T. 2021. Yksityisoikeudellisesti sivuutettavien oikeustoimien verokohtelusta. *Verotus* 70, 546–558.
- Torkkel, T. 2022(a). Korkovähennysrajoitukset – EVL 18b.1 §:n 4 kohdan edellyttämästä tilintarkastuksesta. *Verotus* 71, 201–207.
- Torkkel, T. 2022(b). Kansallistamisesta elinkeinoverotuksessa. *Verotus* 71, 419–429.
- Vahtera, V. 2017. Vahingonkorvaus asunto-osakeyhtiössä. Helsinki: Kauppakamari.